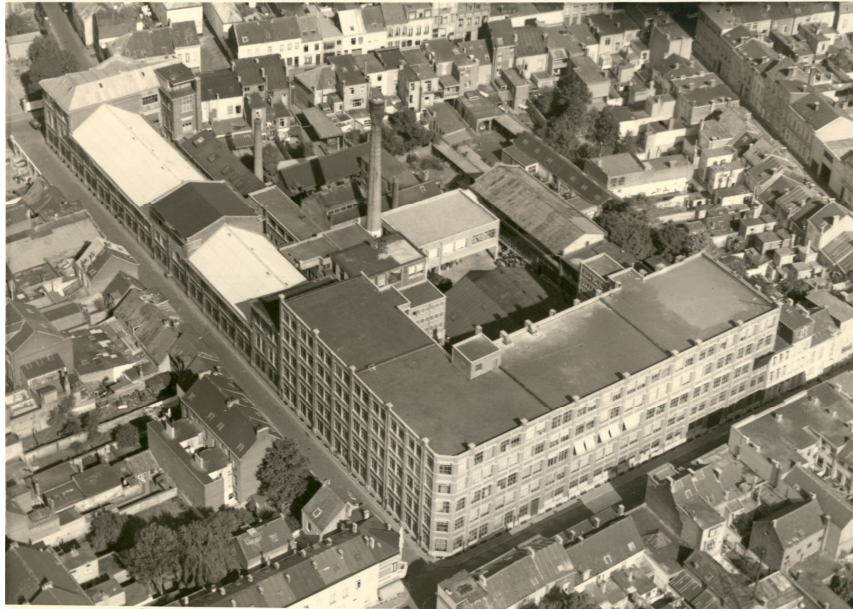

Atea verhalen

Mondelinge geschiedenis van werknemers van Atea

Rapport over de werking van Atea met Siemens tijdens WO II

Berchem

Herentals

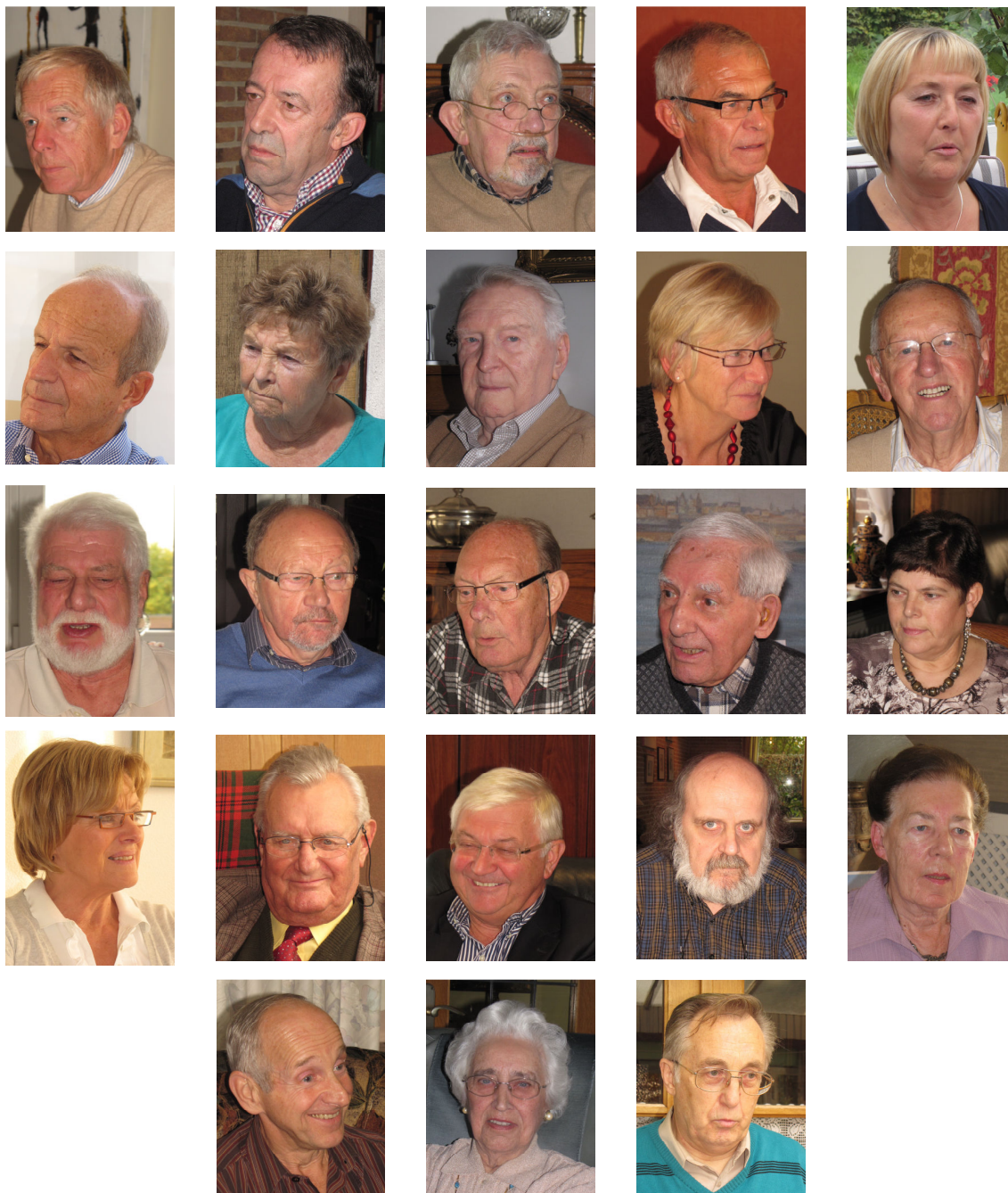
*Gemaakt onder auspiciën van de
Vrienden van het Ateamuseum*

Jan Verhelst
Karel Verhelst

Inhoudstafel

1	Mondelinge geschiedenis van Atea werknemers	7
1.1	<i>Inleiding</i>	8
1.2	<i>Wie zijn onze geïnterviewden?</i>	11
1.3	<i>Aanwerving</i>	22
1.4	<i>Fragmenten uit de loopbaan</i>	27
1.5	<i>Kreeg je kansen om door te groeien?</i>	37
1.6	<i>Heb je de verhuis naar Herentals meegemaakt?</i>	40
1.7	<i>Hoe werden de mensen behandeld?</i>	44
1.8	<i>Hoe zou je de sfeer op Atea beschrijven?</i>	46
1.9	<i>Was Atea een sociaal bedrijf?</i>	53
1.10	<i>Waren er personeelsfeesten?</i>	55
1.11	<i>Was je lid van een personeelsvereniging?</i>	71
1.12	<i>Aan welke belangrijke of leuke opdracht heb je gewerkt?</i>	75
1.13	<i>Ben je voor het bedrijf naar het buitenland geweest?</i>	78
1.14	<i>Heb je je werkomgeving zien evolueren?</i>	88
1.15	<i>Hoe heb je de evolutie in de technologie ervaren?</i>	91
1.16	<i>Welke taal werd er gebruikt?</i>	99
1.17	<i>Wat vond je van de vakbonden?</i>	102
1.18	<i>Herstructureringen</i>	107
1.19	<i>Hoe was je afscheid op het bedrijf?</i>	110
1.20	<i>Telefoonverzamelaar Johnny</i>	120
1.21	<i>Heb je nu nog contacten met vroegere collega's?</i>	121
1.22	<i>Als je terugblijkt naar je Atea carrière, wat denk je dan?</i>	129
1.23	<i>Evolutie van het bedrijf t.o.v. de markt</i>	132
1.24	<i>Anekdoten</i>	134
1.25	<i>The "making off"</i>	157
1.26	<i>De medewerkers</i>	160
2	Rapport over de werking van Atea met Siemens tijdens WO II	162
2.1	<i>Situering</i>	163
2.2	<i>Atea onder Siemensbestuur van E. Merkel (1/4/1942 - 3/9/1944)</i>	170
2.3	<i>Ateanen werkten bij Siemens Berlijn vanaf 1943</i>	182
2.4	<i>Andere bronnen over Atea onder Siemens tijdens WO II</i>	191
2.5	<i>Enkele markante figuren in dit verhaal</i>	199
2.6	<i>Enkele beschouwingen</i>	210
2.7	<i>De kruistocht tot het bekomen van deze informatie</i>	215
2.8	<i>Bibliografie</i>	224
2.9	<i>Dank aan alle medewerkers</i>	226
2.10	<i>Bijlagen</i>	227

1 Mondelinge geschiedenis van Atea werknemers

Een project in samenwerking met het Museum Aan de Stroom te Antwerpen

*Karel Verhelst
Jan Verhelst*

1.1 Inleiding

In een vorige uitgave “Fragmenten uit de Atea geschiedenis” werd de historiek van het bedrijf Atea uit te doeken gedaan. Het was opgericht in 1892 door enkele vooruitziende zakenlui en techniekers, die wel iets zagen in die opkomende telefoonbusiness. Het bedrijf realiseerde heel wat, maar 107 jaar later, in 1999 ging het volledig op in Siemens.

Als reactie op genoemde publicatie werd regelmatig gehoord dat het bedrijf weliswaar goed beschreven was, maar dat men niets over *de mensen, de warme sfeer, de vriendschappelijke omgang zowel met collega's als chefs, de sociale ingesteldheid, ...* terugvond. Een terechte kritiek!

Daarom dit verhaal. Toen we in juni 2008 begonnen te praten met de mensen van het MAS (Museum Aan de Stroom) in Antwerpen, in verband met de vrijwaring van het Atea-erfgoed, lieten zij direct een term vallen, die in museale kringen veel opgang vond “oral history”. Mensen die jaren op een bedrijf werkten, gaan interviewen hoe het daar was. Dingen gaan neerschrijven van “horen zeggen”.

Toen wisten we dat we best onze terreinen afbakenden. Eén werk rond de bedrijfs-geschiedenis, en later een tweede over de mensen. En dat ligt nu voor u.

Er werd gedacht aan een brede waaier van mensen, uit alle geledingen van het bedrijf, van arbeider tot directeur generaal, van verkoper tot administratieve bediende. Hen te laten getuigen hoe zij het bedrijf ervaren hadden.

In een eerste brainstorming hadden we 50 mensen “gepreselecteerd”. Dat was misschien wel wat veel. Na verschillende “selectierondes” hebben we die 50 mensen teruggebracht tot 20. Werknemers die representatief waren voor het bedrijf, met verschillende van de anderen als reserve, moesten er sommigen om welke reden dan ook niet kunnen.

Het is een interessante tocht geweest, met 3 mensen: Eén cameraman ingehuurd door het MAS, en twee oud-Ateanen, die de boeiende verhalen van deze twintig mochten inblikken op video. Het is een fascinerende tocht geweest in het verleden. Wat vooral aan bod kwam was het familiale, het kameraadschappelijke van de sfeer in het bedrijf.

Atea heeft in zijn geschiedenis volgende belangrijke fasen gehad:

- 1892- 1926: een **artisanaal bedrijf** met een belangrijke schrijnwerkerij, dat vooral “meubels” (telefoontoestellen en handbediende centrales) maakte.
- 1926- 1976: een **industrieel bedrijf** dat toegang had tot Amerikaanse know how, doch dit met een enorme flexibiliteit combineerde ten behoeve van zijn klanten.
- 1976-1986: een **internationaal gericht bedrijf**, dat eveneens op basis van Amerikaanse know how en Belgische flexibiliteit toegang kreeg tot de internationale markten, en daar veel verkocht.
- 1986-1999: Atea was **opgekocht door Siemens**, en het leek of Siemens enkel de markt wilde inpikken. Maar door de creativiteit van zowel het management als het personeel, kon Atea unieke troeven uitspelen, waarvan ook Siemens beter werd. Atea veroverde zo de Afrikaanse markt, en zijn ontwikke-

lingsingenieurs schreven mee software voor de booming van mobiele communicatie in de jaren 1990.

In deze laatste periode, die verder uitliep in het eerste decennium van de 21ste eeuw onder de Siemens vlag, werd de “focus” van het bedrijf gewijzigd van **producten naar diensten**. Kwestie van te overleven, zich aan te passen aan de noden. Dit had ontegensprekelijk invloed op het soort mensen dat men nodig had. In die periode had men regelmatig herstructureringen en afvloeiingen, die steeds zo sociaal mogelijk werden uitgevoerd. Velen van de ondervraagde 20 werkten heel graag op Atea, doch bereikten om die reden niet hun pensioengerechtigde leeftijd op het bedrijf.

Maar toch zijn ze alle twintig positief over de firma, en zoals u zult kunnen vaststellen, denken ze met weemoed terug aan de tijd, die ze vooral herinneren om de zoveel goede vrienden, de grote familie die ze daar gekend hebben.

Wij danken niet alleen de twintig mensen voor hun getuigenis, maar eenieder die van ver of dicht bij dit hebben mogelijk gemaakt. Niet in het minst het MAS, door sponsoring van de video opnames.

De tekst hierna is grotendeels een weergave van interviews die tussen augustus en december 2011 werden opgenomen. Bij het uitschrijven zijn we zo dicht mogelijk bij de spreektaal gebleven.

Naast de twintig interviews konden we met enkele andere mensen ook een interessante babbel doen, waarvan we hier fragmenten weergeven. Vandaar dat u iets meer dan twintig mensen zal “tegenkomen”!

Jan Verhelst

1.1.1 Woordje voor niet ingewijden

Het is misschien goed voor mensen die niet vertrouwd zijn met het bedrijf, een kleine achtergrond te schetsen.

Atea is opgericht in 1892, en begon als elektrotechnisch bedrijf in de Boomgaardstraat in Berchem in een groot atelier. Stilaan werden belendende percelen bijgekocht, het bedrijf groeide “embryonaal”.

Als men de situatie bekeek op het einde van de jaren 1960:

- De directeur-generaal, een beetje een patriarchale figuur, ging na jaren op pensioen
- De technologie veranderde van elektromechanisch naar elektronisch

De nieuwe directeur-generaal – genaamd Fernand De Clerck - stelde vast:

- dat de bedrijfsruimtes bestonden uit een lappendeken van verouderde gebouwen
- dat de bedrijfsorganisatie wat oubollig was
- de gebruikte technologie in de fabriek compleet verouderd was.

Hij besliste dan ook om een totaal nieuwe fabriek te bouwen in Herentals¹, en vernieuwde ook de organisatie. De overgang van elektromechanische naar elektronische fabriek liet ook zijn sporen na in de uitrusting van het geheel.

Die verhuis had een grote impact op de mensen. Zij kwamen niet alleen in een nieuwe fabriek met nieuwere technologie, hun arbeidsplaats verhuisde een 30 km oostwaarts. Hiervoor werd een gans netwerk van eigen bussen ingelegd, die mensen overal ophaalde, en tijdig afleverde in Herentals.

Ook de toenmalige RTT veranderde. Omwille van de geweldige toename van het aantal abonnees, voerde men in België een cijfer toe aan het telefoonnummer (bv 03 45 99 46 werd 031 45 99 46), wat men “het negende cijfer” noemde, wat voor Atea als leverancier enorm veel werk meebracht. Een aantal van de geïnterviewde praatte over dit project.

¹ Op de frontpagina vindt u twee luchtfoto's: één van de fabriek in Berchem, en één van de fabriek in Herentals.

2 Rapport over de werking van Atea met Siemens tijdens WO II

Al het materiaal door ATEA vervaardigd beantwoordt aan de hoogste technische eischen.

50 jaar ondervinding maken het ATEA mogelijk een reeks fabrieken aan te bieden waarvan de faam onze grenzen heeft overschreden.

1892

JANUARI 1942

Z	M	D	W	D	V	Z
ATEA	ATEA	ATEA	ATEA	1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

1942

ATEA

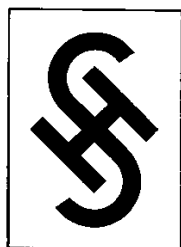
AUTOMATIQUE ELECTRIQUE N.V.
BOOMGAARDSTRAAT - ANTWERPEN - TELEFOON: 938.00 - H.R. 1935

Raadpleeg ATEA voor:
alle telefoonmateriaal en telefooninrichtingen.
alle elektrische meetinstrumenten en stroomtelers.
alle inrichtingen voor verkeersregeling.
alle nijverheids- en openbare verlichting.
alle inrichtingen voor regeling op afstand.
alle metalen onderdelen in groote reeksen.

Jan Verhelst

Atea

Siemens & Halske

2.1 Situering

2.1.1 Inleiding

In het boek “Fragmenten uit de Ateageschiedenis” werd de geschiedenis van het telectrobedrijf Atea, dat in 1892 werd opgericht, uitvoerig toegelicht. Wat de tweede wereldoorlog betrof werd aangehaald dat Atea heeft moeten samenwerken met Siemens, echter nagenoeg zonder verdere details.

Toen al wisten we dat er in Amerikaanse archieven een dossier was over de samenwerking tussen Atea en Siemens. Vier jaar hebben we “op de loer” gelegen om dit dossier te pakken te krijgen. In juli 2012 zijn we daar via een omweg in geslaagd.

2.1.2 Atea en de aanvang van de tweede wereldoorlog

In 1940 brak de tweede wereldoorlog uit. Dhr. Joe Janssens, directeur-generaal van Atea en enkele van zijn directeurs, opteerden om naar de Verenigde Staten te vluchten. Daar oefenden zij (of toch zeker Joe Janssens) tijdens de tweede wereldoorlog in de USA een functie uit als business consultant²³.

Moederbedrijf **Automatic Electric** had immers ervoor gezorgd dat zijn directeurs van de Europese vestiging een Amerikaans paspoort hadden. De directeur ontwikkeling, **Rudy Stehlik**, was zelf een Amerikaan, getrouwd met een Franse dame. Toen de familie Stehlik in 1940 wilde vluchten, bleek dat niet te kunnen, gezien zijn echtgenote en kinderen geen Amerikaans paspoort hadden. Hij verkoos dan ook in België te blijven, en werd benoemd tot directeur-generaal van Atea.

Dit werd formeel bekrachtigd door de raad van bestuur (“à titre provisoire”), en verscheen in het Belgisch Staatsblad, zie *Figuur 117*.

2.1.3 Een Amerikaanse mijlpaal: 7 december 1941

Zeven december 1941 is in de Amerikaanse geschiedenis een mijlpaal, die in het geheugen van die generatie staat gegrift zoals “**Nine Eleven**” bij de huidige generatie: het was de dag dat de Japanners **Pearl Harbor** bombardeerden. Zodoende kwam de US formeel in de oorlog. Begin 1942 verklaarden de Amerikanen dan ook de oorlog aan zowel de Japanners als aan de Duitsers.

In bezet België veranderde dat één en ander. Duitsland was nu formeel in oorlog met de USA, vandaar dat een Amerikaans onderdaan geen directeur-generaal meer kon zijn van een Belgisch bedrijf. Op laste van de bezettingsmacht werd de Heer Rudy Stehlik door de raad van bestuur noodgedwongen uit zijn functie ontheven. Hij dook onder, vreemde dat hij, als onderdaan van een “vijandige” natie, zou worden opgepakt.

Nu stond die raad van bestuur, die de adem van de Duitse bezetter in haar nek voelde, voor een lastige keuze:

1. Ofwel zou men door de “Rüstungsinspektion”²⁴ een soort curator laten aanstellen, die het bedrijf zou controleren.

²³ Zo vertelde Rik Castelijns me in 2008.

²⁴ De taak van de “Rüstungsinspektion” was op de eerste plaats het onderbrengen van Wehrmacht-orders bij de industrie en het bevorderen van een vlotte uitvoer daarvan.

2. Ofwel zou men zelf een Duitse staatsburger kunnen zoeken, die de controle over het bedrijf waarnam, en die aldus het vertrouwen van de bezetter zou genieten.

De eerste optie kon als nadeel hebben dat die curator – wellicht niet gehinderd door enige kennis van zaken – aan Atea jobs zou toewijzen, die wellicht wel in het kader van elektro-industrie waren, maar die totaal niets met de vroegere expertise van het bedrijf te maken zouden hebben.

N. 10158.

**Automatique électrique,
société anonyme, à Berchem-Anvers.**

Registre du commerce d'Anvers, n° 1935.

POUVOIRS.

Séance du conseil d'administration du 26 septembre 1940.

Par décision du conseil d'administration, M. Rudolf Stehlik est nommé directeur général de la société, à titre provisoire.

De ce fait et en application de l'article 17 des statuts, le conseil lui délègue les pouvoirs nécessaires pour signer avec un administrateur, tous les documents, effets de commerce, contrats, etc., liant la société dans les mêmes conditions que s'ils étaient signés par deux administrateurs. Les pouvoirs nécessaires lui sont délivrés pour représenter la société dans la gestion journalière des affaires; il pourra, en conséquence et notamment, recevoir et signer toutes correspondances; acheter, vendre, échanger toutes marchandises, tous produits, tous biens mobiliers, aux prix, charges et conditions qu'il avisera; passer et exécuter tous marchés; toucher et recevoir toutes sommes qui sont ou pourront être dues à la société et en donner valable quittance; remplir toutes formalités en douane, auprès des administrations de chemins de fer, postes, télégraphes et téléphones, et toutes autres administrations publiques et privées; donner toutes décharges, recevoir tous plis chargés, assurés ou recommandés, tous télégrammes; nommer ou révoquer les agents et employés à l'exception des agents ayant titre de directeur ou de secrétaire; déterminer les pouvoirs et attributions de tous les agents et employés; aux effets ci-dessus, passer et signer tous actes et, généralement, prendre toutes mesures nécessaires promettant ratification.

Il pourra, en outre, conjointement avec un directeur ou un fondé de pouvoirs, signer et accepter tous chèques, billets, traites, lettres de change, endos et effets de commerce; accuser et donner décharge des comptes en banques et autres.

Bruxelles, le 26 septembre 1940.

Le vice-président,
(Signé) A. BEMELMANS.

Le président,
(Signé) A. STOCLET.

De tweede optie gaf een mogelijkheid om die functie te laten uitvoeren door een persoon met kennis van zaken. Men zocht dus een Duitser, die iets van telefonie kende. Dan lag het voor de hand contact te zoeken met Siemens & Halske, de grootste Duitse telefoniefabrikant. Die contacten werden door de raad van bestuur²⁵ gelegd via Siemens Brussel, via een zekere Leon Bonifas. En Siemens had interesse, zij hadden productiecapaciteit nodig.

Figuur 141: Benoeming van Rudy Stehlik tot directeur-generaal van Atea (9/1940)

Bron: Annex 10158 van het Belgisch Staatsblad van 16/10/1940

(bron: <http://www.archievenwo2.nl/archieven/archief-blok/r-stungsinspektion-niederlande/str-duitse-instellingen-en-personen-in-bezet-nederland-1>)

²⁵ De raad van bestuur deed dit ook niet zonder eigenbelang. Indien men voor de optie van curator zou gekozen hebben, zou de raad van bestuur buiten spel zijn gezet.